על "רצח ילדים בידי הוריהם"

מאת ד"ר לימור עציוני*, הוצאת נבו

ספרה השני של ד"ר לימור עציוני סוקר את תופעת רצח ילדים בידי הוריהם לאורך ההיסטוריה, כפי שהיא באה לידי ביטוי במדינות השונות ברחבי העולם ובמדינת ישראל.

עד לעידן המודרני נהגה החברה המערבית להאמין כי רצח ילדים הנו תופעה ייחודית למדינות העולם מחוסרות התרבות שאינן מערביות ושהתרבות המערבית לא רצחה את צעיריה. ברם, מחקרים שנערכו במאה העשרים מוכיחים שאמונה זו בטעות יסודה וכי גם בני החברה המערבית רצחו את דור העתיד שלהם, אם במו ידיהם ואם על ידי השמת ילדיהם במצב שיבטיח את מותם. מדובר בתופעה המוכרת משחר האנושות ועד ימינו ואשר ממדיה גדלו באופן ניכר בשני העשורים האחרונים.

רשימה ארוכה ומגוונת של הסברים לתופעת רצח ילדים בידי הוריהם מלמדת שהתופעה לובשת פנים שונות בתרבויות שונות. רצח ילדים הוא תופעה שגילה כגיל האנושות. היא מופיעה בכל התרבויות ומגלמת את הנורמות והניואנסים של כל תרבות ותרבות לאורך ההיסטוריה. בעת העתיקה היו מקרי רצח של ילדים פרקטיקה חוקית ביוון, במסופוטמיה וברומא, כאמצעים להגבלת הריבוי הטבעי ולהשבחת הגזע. ממצאים ארכיאולוגיים מראים שהקרבת ילדים הייתה מנהג שגור בקרב עמים כגון הוויקינגים, הקלטים האירים, הגאלים והפֶּניקים וכן בחברה הכנענית הקדומה.

היסטוריונים שחקרו את תופעת רצח הילדים נוטים לקשר לתופעה זו לשורה של גורמים ובכללם: עוני, התפוצצות אוכלוסין, חוקי ירושה, מנהגים הקשורים בילודה מחוץ לנישואין וכן אמונות דתיות ואחרות ביחס לנכות, השבחת הגזע וטירוף אימהי. בעבר, רצח תינוקות שאך נולדו התבצע ממגוון סיבות: פולחן, אמצעי מניעה לשליטה בילודה, שיפור הגזע, בושה ופחד מעונש על ניאוף או ממזרות. מניתוח הרקע ההיסטורי והתרבותי שיפורט להלן עולה שעוני, אינדיווידואלי או של החברה, ממלא תפקיד חשוב בשאלה אם יותר לילד לחיות אם לאו. ביצירות הספרות, לעומת זאת, המניע נשלט על ידי רגשות – כעס, קנאה, בושה, נקם – המשקפים את התקופה והתרבות שבהן נכתבו. רשימה ארוכה ומגוונת זו של הסברים לתופעה של רצח ילדים בידי הוריהם מלמדת שהתופעה לובשת פנים שונות בתרבויות שונות. רצח ילדים אינו פשע אקראי ובלתי צפוי; הוא משקף את החברה שבה הוא מתרחש, והוא מתבצע על ידי אבות ואימהות כאחד. הנסיבות משתנות, אך הגורם המקשר הוא השתקפות החברה במעשי הרצח של הילדים. מטרת ספר זה הינה העלאת המודעות החברתית והמשפטית לתופעת רצח ילדים בידי הוריהם ויצירת כללים אשר ימנעו את הרצח הבא.

מקדמת דנא שינויים חברתיים קדמו לשינויים משפטיים. כיום, לאור התגברות התופעה והסלידה ממנה בקרב הציבור, ברצוני להדגיש את הסוגיה בכדי לתת מענה ראוי לקרבנות שנותרו בחיים (בן/בת הזוג ושאר המשפחה) ולאלו שלא, ילדים רכים בשנים שחייהם נגדעו באכזריות על ידי מי שהיו אמורים לגדלם ולטפחם ולהעניק להם אהבה והגנה.

מטרת המחקר בספר זה הנה להעלות את המודעות החברתית והמשפטית ולהציע כללים שיסייעו למנוע את הישנות הרצח הבא בקרב ילדים בסיכון. הדבר נעשה דרך חשיפת הממצאים וההצעות שהעליתי לרפורמות חקיקה ראויות כגון החמרת הענישה, ביטול סעיפים בחוק המקלים עם ההורה הרוצח ויצירת כללים ברורים בנושא הורים ממיתים, מדיניות רווחה, מענה לסוגיות אי שפיות הדעת העולות חדשות לבקרים בנושא זה,

התייחסות נפרדת לעבירת הניסיון לרצח ילדים בידי הוריהם ואימוץ חקיקת חוף מבטחים בישראל.

חוקי חוף מבטחים חוקקו בכל מדינות ארצות הברית בעקבות עלייה מגמתית ומדאיגה במספרם של מקרי הנטישה והרצח של ילדים סמוך למועד לידתם ובחודשים הסמוכים לאחר הלידה. המדינות דאגו לחוקק ולהפעיל חקיקה ספציפית כדי לתת מענה יעיל יותר לתופעה של נטישת היילודים או לחלופין – רציחתם.

ב־1999 הייתה טקסס המדינה הראשונה שעיגנה בחקיקה את "חקיקת משה התינוק" – חוק חוף מבטחים המעודד אמהות במשבר למסור את יילודיהן בצורה בטוחה ומסודרת לרשויות החוק על מנת שאלו ידאגו לטיפול בהם עד השמתם בבית חדש וקבוע, במקום שיינטשו או חמור מכך יירצחו. כיום מעוגנים חוקי חוף מבטחים בכל 50 המדינות בארצות הברית. באופן כללי, חוקי חוף מבטחים מאפשרים להורה או שלוחו להישאר אנונימיים וחסינים מתביעה משפטית בגין נטישה או הזנחה בתמורה להשארת היילוד באחד המקומות המיועדים לכך על פי חוק.

ניצנים ראשונים בכיוון הראוי נראים בדוח וינטר משנת 2010 אשר פירט תכנית פעולה משותפת לאיתור ילדים בסיכון וכיצד על המערכות המאתרות השונות לפעול כשילד כזה אותר. נקבע בו כי היערכות מחודשת וחכמה של מערך שירותים בין־משרדי עשויה הייתה בהחלט לפתח מערכת איתור והגנה לילדים בסכנה שתתבסס על חקיקה מתאימה ותאפשר העברת מידע בין־משרדי ובין־שירותי, דבר שהיה בלתי אפשרי בעבר. יתרה מכך, הדגישו, כי האחריות על מניעה ואיתור מצבי סכנה חייבת להיות

המשך בעמוד 89

* **ד"ר לימור עציוני** הינה מרצה מבוקשת באקדמיה וסגנית דיקאן המרכז האקדמי שערי מדע ומשפט. היא נחשבת לסמכות משפטית בכירה בתחום המשפט הפלילי ובעבירות מין בפרט, ספרה הראשון **"גילוי עריות"** ומאמריה הרבים, מצוטטים בבתי המשפט בישראל על כל ערכאותיו.

Scanned by CamScanner

המשך מעמוד 46 / על "רצח ילדים בידי הוריהם

משותפת לכל משרדי הממשלה. לכל משרד יש תחומים מקצועיים בלעדיים, אך בעבודה משותפת של כולם יוכלו ליצור מערך בין־משרדי כולל להגנה על ילדים ובני נוער בסיכון ובסכנה. למרבה הצער, מאז פרסום הדוח ועד היום, רצחו בישראל יותר מ־40 ילדים נוספים בידי הוריהם, והמלצות הועדה עדיין לא יושמו בפועל.

הצעת חוק העונשין (תיקון 119) הבוחנת מחדש את עבירות ההמתה במדינת ישראל ואשר הוגשה ביולי 2015 מעידה אף היא על כיוון ראוי לדיון בתופעת רצח ילדים בידי הוריהם. הצעה זו נועדה בראש ובראשונה לבטל את סעיף 303 לחוק העונשין , וזאת בניגוד לעמדת הסנגוריה בוועדה, שסברה כי יש להותיר עבירה זו על כנה ולתקן את נוסחה. התנגדות הסנגוריה נבעה מהחשש של תיוג האם שרצחה את ולדה, כרוצחת והחרגתה מהעבירה המוצעת של המתה באחריות מופחתת. עציוני: לדידי פשע זה של רצח אם את פרי בטנה אינו ראוי להקלה ואין מקום למזער הגדרתו על ידי טרמינולוגיה מקילה כלשהי או יצירת הגנות וסייגים שונים בדין המהותי.

השיח העולה בספר רצח ילדים בידי הוריהם מציג דיון משפטי חברתי מתקדם אודות התופעה המבקש לשנות את הדרך שבה נתפס פשע אלים זה בתודעה הציבורית: לא עוד חריג נדיר שהנו תוצאה של מחלת נפש, אלא תופעה נפוצה המזעזעת את החברה לעומקה וחוצה מעמדות, דורות ורבדים חברתיים.

עציוני סבורה כי הגיעה העת שיוקצו המשאבים החברתיים והמשפטיים לטיפול מעמיק בתופעה זו מתוך אמונה כי ניתן לאתר את הקורבן הבא ולהצילו. הפתרונות הם כלל מערכתיים ופונים לכל רבדי החברה הישראלית. פתרונות המציעים שלל פעולות ובעיקר שידוד מערכות כללי במדינת ישראל בדומה לנעשה בעולם.

כל זאת ועוד מפורט בהרחבה בספר תוך הפניה למקורות משפטיים זרים, לחוקים, פסיקה ושיח אקדמי בינלאומי.

Scanned by CamScanner